

Egy ház regénye

943
VI/16

Semmelweis Ignác műemlékké nyilvánított szülőházának kalandos története

Az Apród-utcai Semmelweis-házat — az illetékesek határozata alapján — műemlékké nyilvánították és ezért a közel jövőben restaurálják: egyik részéből Semmelweis-múzeum lesz, a másik részben pedig — a tervek szerint — amint az a régi ház neves szülöttének emlékéhez legméltóbb — bölcsődét építenek.

Bizony nemcsak Semmelweis Ignác születése tette híres nevezetessé az Apród-utának ezt a ma már dűledező házacskáját, hanem, bármilyen ellentétesen is hangzik, a múlt század elején a betyárromantikának volt az otthona, amint erről több magyar író regényében megemlékezik. Így Kuthy Lajos és Nagy Ignác is. Kiss József pedig 1870-ben Szentesi Rudolf néven írt romantikus regényt a Rácvárosról, az egykori Tabánról, amely — néhány év előtt — Budapest széplésével és fejlődésével áldozatul esett a modern világ város utcarendezési szabályainak.

A mai Apród-utca, az akkori Hid-utca környékén bizony más volt a topográfiai helyzet. Az utca folytatása volt a Duna tulsó oldaláról átvezető hajóhid, az egyetlen összeköttetés nemcsak Pest és Buda között, hanem az egyetlen út, amely az Alföldet Eszéken át Törökországgal összekötötte. Kelet a Nyugattal csak ezen az uton át tudott közlekedni! Épügy erre vezetett a bécsi postakocsi útja is, úgyhogy a budai hidfé környéke — az Apród-utca tájéka — nagy utazó és vándorló tömeget látott itt sűrűn megpihenni.

Itt volt a pest-budai Montmartre

Ez a körülmény szinte természetesen hozta magával, hogy a Rácvárosnak ezen a részén valószínű kávéházi és korcsmai negyed alakult ki.

Borsody-Bevilaqua Béla dr. néhány év előtt, a budapesti kávépartestülettől írott kétkötetes hatalmas munkájában pontosan felsorolja ezeket a szórakoztató helységeket: az Arany Percet, a Két Oroszlánt, az Arany Bárányt, az Arany Borzot és az Arany Ludat. Az arany nemcsak cégére volt ezeknek a legtöbbször lebujszámba menő korcsmának és kávéházaknak, hanem mintegy árulója is annak, hogy ezeken a helyeken aranyat „lehet szerezni”, más szóval azt hirdette, hogy szabadon folyik a házárdjáték százféle válfaja.

A kor aranyifjusága — talán, ez az „arany” is hasonló értelmet jelentett — éppen olyan szeretettel kergette a kártya festett figurái között bujkáló szerencsét, vagy pergette a birbics néven ösmert szerencsegolyót, mint a későbbi házárdörök játszották a zöld asztalok rulettját, vagy a bakk, vagy smén becenévvvel illetett szerencsejátékokat. Különösen nagy divat volt a fáró (nem, mint sokan tévesen hiszik és mondják: fáraó), ami a mai chemin de fernek, a bibics pedig a bakknak volt az őse.

Titkos ajtók és labirintusok

Mint minden házárdjátéknak, amelyet primitív emberek játszanak, ennek is igen gyakran verekedés, sőt nem egyszer gyilkosság volt a vége. A gyilkosságokra szinte már előre számított a lebujszámba menő korcsmának és kávéházaknak, hanem mintegy árulója is annak, hogy ezeken a helyeken aranyat „lehet szerezni”, más szóval azt hirdette, hogy szabadon folyik a házárdjáték százféle válfaja.

dobta a szomszédos ház kertjébe, vagy pincéjébe. Ha akadt is néhány napján egy-egy „áruló”, aki a bűntényt feljelentette, hiába vonultak ki a darabontok, a feljelentő még a házat sem tudta megmutatni, ahol mámorosan kártyázott és ahol kifosztották. A házak ugyanis rendszertelenül épültek egymás hegyén-hátán és azokat csigalépcsők, csapóajtók kötötték össze, sőt egyes házaknak három-négy kapujuk is volt. A legtöbbet pedig pincéken át valószínű labirintus kötötte össze a Gellérthegy alá húzódó alagutakkal és barlangokkal.

Az egykori szórakozóhelyek közönsége a társadalom legkülönbözőbb rétegéből alakult. Ide jártak a Titel—Belgrádból érkező lövontatású hajók grögjei, a rákok, az oláhok és az örmények. Ide tértek be a Szerbia felől gyalog és kocsin utazó marhakupecok, disznóhajcsárok és borkereskedők. A Pozsony és Bécsből leuszó komáromi desztások, tutajosok, gölöncsérek és aszaltgyümölcsösök. Itt a Rácváros korcsmaiban és kéteshírű kávéházaiban verte el pénzét a rengeteg hajósnépség, az ácsok, kormányosok, vontatóvajdák, dereglyések: valamennyien nehéz testi munkát végző, sokat kereső emberek.

Természetesen a lebujszámba menő szemponyjából sem voltak kifogástalanok. Rendszerint zenéjük is volt. Javarészt a tambura, míg a „jobb” helyeken hárfásleány szórakoztatta a közönséget.

Az egykoru riporter így ír ezekről a helyekről:

„Vannak apró borházak, amelyekben napszamosok, szolgálat nélküli cselédeleányok és zsebelők gyűlnek össze. Egyes helyeken tiltott játékok gyakoroltatnak. Az olcsó borban olyan kábítószereket vegyitnek, amelyekből a csalárd játékosok igen könnyen működhetnek. Az ilyen büntanya előtt rendszeren két vigyázó áll, akik a rendőség közeledtére ügyelnek.”

Kiss József „A Gellértalja” című kötetében a Gellérthegy alját a japán Joshivarával hasonlítja össze és egy helyütt ezt írja:

„A kis pincehelyiségben megszólal a zene. Kik lesznek a táncos-

nők? Kik lesznek a táncosok? Tán cosnő van, táncosok pedig akadnak a börtönből szabadult zsebmetszők köréből. Mikor a városkapitány razziákat tart a Gellérthegy barlangjaiban eltűnnek a lovagok. A közönség más része, az ugynevezett „Donaujaegerek”, akik duna menti kunyhójukból lesik a szabályozatlan Dunaárját és abból fát, gazdátlan csolnakot és emberi hullát húzogatnak ki, hogy kifosszák azokat.”

Rudolf és Karácsonyi gróf áruházában

Ebben a környezetben született Semmelweis Ignác. Még a házában is, ahol fölnevelkedett, volt egy híres kávéház, a budapesti elsőkelő ifjúság szórakozóhelye: a „Herkulánium”. Különösen ebben a kávéházban folyt nagyban a házárdjáték, mely annyira hatalmába ejtette a pesti fiataloságot, hogy egyszer áruházban Rudolf trónörökös is megjelent Karácsonyi gróffal és ott szórakozott, ott mulatott azon a különleges játékon, amelyet viganójátéknak neveztek és amely tulajdonképpen nem egyéb eleven rulett-nél.

A viganójáték abban állott, hogy zeneszóra tizenkét leány táncolt bekötött szemmel. Többnek a mellén számjegy volt és így sétálgatott a táncteremben. Az első számozott leány, akit a bekötött szeműek elfogtak, volt a főnyeremény-száma. Aki ezt a számot meglátta, az nyert.

Mindennek a „romantikának” már vége... A kilencvenes évek elején a hatóság beszüntette a lebujszámba menő korcsmák, napjainkban, városszépészeti okokból a Tabán lebontásával eltűnt még a nyomuk is.

Ma szinte csak egyetlen ház mutatja a régi világ emlékét: ez Semmelweis Ignác szülőháza. Még szerencse, hogy idejében észrevették és nem jutott ez is „kortársai” sorsára, hogy nem írtotta ki a csákány, az ásó és a lapát. Így legálább az Erzsébet-téri Semmelweis-szobron és egy emléktáblán kívül lesz még emlékeztetőnek, hogy itt született Semmelweis Ignác, az anyák megmentője...